

Eva Camenzind: *Das Dorf Bíňa im Mittelalter. Unter Berücksichtigung der Ausgrabungsperioden 1989 – 1996. (Bíňa v stredoveku. Výskumy v rokoch 1989-1996).* Zborník Slovenského národného múzea - Archeológia, Supplementum 3, Fontes. Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2011. ISBN 978-80-8060-275-8.

Autorkou publikácie je Slovenka, žijúca vo Švajčiarsku a vyštudovaná archeologička, ktorá spracovala výsledky archeologických výskumov dôležitej včasnostredovekej lokality, akou Bíňa určite je. Z úvodných poďakovaní sa dá vytušiť, že nedostatok financií na zapltenie kresličov, prekladateľov a iných nepostrádateľných pomocníkov pre vytvorenie 236 stranovej publikácie, ktorá má 67 kresebných tabuliek, 49 obrázkov a 7 plánov, vykryvali spojené sily pracovníkov AM SNM a rodinných príslušníkov a priateľov autorky. Teda sa dal dokopy kolektív ľudí, ktorých hlavným záujmom bolo publikovať dosiaľ nespracované nálezy čo možno, rovnako ako podporu, ktorú tomuto úmyslu poskytlo SNM – AM, hodnotiť vysoko pozitívne. Zároveň je však potrebné dodať, že toto je jedno z upozornení o absencii potrebných financií tam, kde skutočne majú byť.

Publikácia je vo vyhodnotení napísaná po nemecky, čo ju robí prístupnou pre medzinárodnú odbornú komunitu. Slovenské resumé, ako aj celý text katalógu v slovenčine je dobrým kompromisom medzi národným a medzinárodným. Cieľom monografie, ako sama autorka napísala, bolo spracovať dosiaľ nepublikované nálezy a novším vyhodnotením starších nálezov priniesť kompletný obraz o obyvateľstve, ktoré vo včasnom stredoveku žilo v centrálnej časti dnešnej Bíne. Čitateľ si však pri čítaní týchto riadkov musí položiť otázku, prečo sa v názve monografie objavuje slovo „stredovek“ a nie „včasný stredovek“, ktorému je kniha ťažiskovo venovaná?

Kapitola 3 s viacerými podkapitolami jasne, stručne a vyčerpávajúco opisuje Bíňu z pohľadu prírodných podmienok, valov, dejín obce a sakrálnych stavieb. Treba vyzdvihnúť, že autorka tam, kde je to potrebné, okrem slovenských a nemeckých názvov uvádza aj maďarské. V iných publikáciách sa niekedy stretne iba s maďarskými alebo len so slovenskými názvami a to pre túto dvojjazyčnú oblasť nepovažujem za šťastné. Ale E. Camenzind v tomto nie je úplne dôsledná. V súvislosti s menami kniežat Hunt a Poznan používa E. Camenzind meno „Hunt-Poznan“, na inom mieste Hontpoznan, hoci poprední slovenskí historici J. *Lukačka* (1999) a J. *Steinhübel* (2004, 208-209) používajú meno Hunt a Poznan alebo mladšiu formu „Hunt-Poznan“. Tu by sa podľa mňa žiadalo vysvetlenie, ktoré by prekladom pozmenené mená uviedlo i podobe, používanej v slovenskej odbornej literatúre. Hlavne, ako som v úvode vyzdvihla, používa dvojjazyčné názvy tam, kde to je potrebné.

Kapitolu 3 dopĺňa historickou mapou a vlastnými fotografiami valov a kostolov. Prospelo by, keby inak dobré fotografie dvoch miest zachovanej časti valov boli vyznačené aj na mape.

Prehľad výskumov v Bíni je vhodne doplnený plánom s vyznačením najdôležitejších polôh, avšak použitý mapový podklad (Abb. 8) je málo kvalitný. Rovnako zlej kvality, hraničiacej s nečitateľnosťou indexov, sú aj plány 2, 4-7, čo sťažuje čitateľovi orientáciu, ak si chce napríklad detailnejšie overiť miesta sond a nálezov v centrálnej časti Bíne. Domnievam sa, že toto je skôr výsledok nedostatku financií, ako chyba autorky či vydavateľa, teda systémová chyba v slovenských múzeách a iných inštitúciách publikujúcich archeologickú literatúru.

Osobitná kapitola s ôsmimi podkapitolami je venovaná výskumným sezónam v rokoch 1989-1996, ktoré sú ťažiskom recenzovanej práce. Každá podkapitola je venovaná jednému roku, respektíve sezóne výskumov. Na konci každej podkapitoly sumarizuje E. Camenzind výsledky sezóny, čo uľahčuje čitateľovi získať detailnejší obraz o nálezoch z tejto polykultúrnej lokality. V množstve sond a doteraz skúmaných polôh v Bíni sa konečne dá orientovať, ale treba sa vracieť do predošlých kapitol, aby sa čitateľ „nestratil“ v systéme skratiek, ktorých tvorbu si vyžiadalo spriehľadnenie dlhoročnej výskumnej aktivity rôznych bádateľov v Bíni. Ak by do tejto kapitoly bola zakomponovaná sumarizujúca a vysvetľujúca tabuľka doplnená kvalitným plánom, cielene spraveným k značkám a skratkám, miesta konkrétnych hrobov a sond by sa hľadali jednoduchšie.

V piatej kapitole venuje autorka pozornosť sídliskovým nálezom v centrálnej časti obce Bíňa. Napriek fragmentárnosti a často v niektorých prípadoch i chýbajúcej dokumentácii (s. 23, Tab. 1) sa podarilo rozpoznať viaceré typy obytných objektov a vyhrievacích zariadení. Autorka sa nepokúsila dať nálezy do širších kontextov, čo je možno na škodu vecí. Chýba mi aspoň porovnanie s nálezmi z Moravy. Podrobnejšie sa venuje nálezom 60-tich zásobných jám, ktoré rozdelila do deviatich typov, prehľadne opísala a doplnila ilustráciami. Spôsob, akým interpretuje budovanie zásobných jám, detaily vnútorných častí a ich funkciu, svedčí o dobrých znalostiach E. Camenzind o tejto problematike, čo robí túto kapitolu veľmi zaujímavou. Treba tiež vyzdvihnúť časť venovanú zániku jám dokumentovanú na zásobnej jame z HDXV (Abb. 14). Voči tomu pôsobí časť o datovaní zásobných jám príliš stručne a nerozumiem, prečo autorka nevyužila viac možností, ktoré jej poskytovali nálezy keramiky. Možno to súvisí so štruktúrou práce, v ktorej sa nálezy analyzujú až v nasledujúcich kapitolách. Dobře napísaná je i časť venovaná hospodárstvu Bíne, hoci nie je vždy úplne zrejme odkiaľ E. Camenzind čerpá poznatky. Odkaz na práce M. Beranovej sa mi nezdá pre túto problematiku dostačujúci.

Podkapitola o odvodňovacích ryhách je užitočným doplnením obrazu o sídliskových objektoch. Ukazuje tiež, ako málo dôveryhodne vieme tieto objekty interpretovať.

Pohrebiskovému areálu v centrálnej časti Bíne je venovaná šiesta kapitola. Autorka tu správne v samostatnej podkapitole venuje pozornosť aj staršiemu výskumu Š. Holčíka, ktorý je dôležitý preskúmanými veľkomoravskými hrobmi. Treba vyzdvihnúť sprehľadnenie preskúmaných hrobov v rokoch 1989 – 1996 a ich situovanie v priestore a v jednotlivých sondách, ktoré má chybičku v už spomínanej nízkej formálnej kvalite plánov. K nemeckým prekladom polôh by som dala do zátvorky slovenské názvy, z ktorých sa odvíjajú aj skratky, ktoré sú v knihe používané, napr. na s. 35 Pfarrhofes (FD). Na Slovensku je v odbornej literatúre zavedená táto poloha ako „farský dvor“ (odtiaľ je skratka FD).

Autorka zamerala pozornosť na veľkomoravské hroby, aby mohla stanoviť hranice súvislého pochovávania. Pri hrobe FZ 28/91 považuje za otáznu, či s veľkomoravským pohrebiskom súvisí, lebo je vo vzdialenosti 100 m od najbližšie preskúmaných hrobov. Tu by som upozornila na vzdialenosť medzi okrajovými hrobmi veľkomoravského horizontu v Čakajovciach alebo v Borovciach, ktorá je väčšia ako 100 m. Myslím, že hroby preskúmané v centrálnej časti Bíne sú súčasťou jedného pohrebiska, respektíve miesta vyčleneného na súvislé pochovávanie. M. Hanuliakom navrhnuté členenie pohrebísk, v ktorej skupinu hrobov považuje za pohrebisko (?!) a miesto na pochovávanie za areál (?) a súvisiaca terminológia (Hanuliak 2004, 54) a hlavne jeho aplikácia konkrétne v Bíni, je veľmi otázná. Predpoklad, že jedna rodina či rod pochovávala svojich zosnulých blízko seba má znamenať, že ide o samostatné pohrebisko? Prenesené na inú včasnostredovekú kultúru sa pýtam, koľko „pohrebísk“, podľa tejto klasifikácie, máme potom na pohrebiskách avarského kaganátu? E. Cammenzind sa odvoláva na prácu M. Hanuliaka (Hanuliak 2004) a obdobne interpretuje nálezovú situáciu hrobov z centrálnej časti Bíne. Celý priestor považuje za pohrebiskový areál. Hroby v sondách, situovaných v rôznej vzdialenosti od seba za niekoľko pohrebísk priamo v sídliskovom priestore v tesnej blízkosti sídliskových objektov (s. 37). pričom priestor medzi nimi nie je preskúmaný.

Pri úvahách o datovaní konkrétnych hrobov chýba analýza nálezov, ktorá nasleduje v 7. kapitole a množstve podkapitol (s. 41-93). Tu budem venovať pozornosť iba vybraným častiam.

Pre klasifikovanie keramiky používa E. Cammenzind metodiku uplatnenú v Mužli-Čenkove autormi Hanuliak/Kuzma/Šalkovský (s.42). Ide o geograficky a kultúrne jednu z najbližších lokalít, ale pre keramiky by bolo vhodnejšie používať metodiku autorov, ktorý sa s včasnostredovekou keramikou dlhodobejšie zaoberajú napr. J. Macháček alebo A. Buko. Súbor keramiky, ktorú E. Cammenzind analyzuje, je precízne štatisticky vyjadrená pomocou diagramov (1-4), čo objektivizuje výsledky. Spolu 356 kusov keramiky, z toho 12 celých nádob, je klasifikovaných podľa formy, tvaru, výzdoby, metrických údajov; zvláštna pozornosť je venovaná značkám na dne nádob. Získané výsledky nie sú porovnané s inými súdobými lokalitami a na nálezy z Mužle-Čenkova respektíve na publikáciu, v ktorej sú spracované, sa odvoláva až v súvislosti s priradením nádob podľa rozmerov ku konkrétnemu využitiu na prípravu jedál (s. 48). Je však pravda, že aj keramika z Mužle-Čenkova je spracovaná podobnou metodikou. Pri absolútnom datovaní keramiky používa E. Cammenzind širšie spektrum prác a stručne porovnáva získané výsledky s inými autormi a lokalitami (s. 58).

Pri železných predmetoch oceňujem podkapitulu venovanú podkovám (s.68-69), kde si E. Cammenzind naštudovala klasifikáciu a aplikovala ju na nálezy z Bíne. Podobne precízne postupuje i v prípade iných železných predmetov ako sú hrivny, pluh, ostrohy atď.

Škoda, že v súvislosti s nálezom úzkej sekery sa vyskytuje v texte nesprávne používaný a napísaný výraz „Keszthelkultur“ (s.70 – 71), čo sa zopakuje i na inom mieste, tentokrát správne napísaný ale opäť špatne chápaný ako staromaďarská kultúra („Keszthely-Kultur“ – s. 98). Tým sa spochybňuje tiež zaradenie úzkej sekery z objektu PVII 6/94 do 10. storočia.

Odborná kvalita textu zakolísala i na s. 109; citujem: „...v prípade hrob FD 24/91 leží zosnulý v superpozícii s mladším objektom (FD II 5/91), čo bola deštrukcia pece“. Treba však dodať, že takéto štylistické zaváhanie je v celej knihe iba jedno, čo ukazuje na veľkú svedomitosť pri zostavovaní práce a záverečných kontrolách rukopisu.

Medzi nálezy nožov (s. 73) zaradila E. Cammenzind tiež predmet zobrazený na obr. ABB.35:8, a tab. XXXI-V:5, ktorý pochádza zo sondy PVIII 9/95 a plytkého objektu HAI 7/95. Nesúhlasím s interpretáciou, že ide o nôž. Analogické predmety som našla v hrobe dieťaťa č. 21 a ženy č. 103 v Borovciach. Interpretujem ich ako rukoväte, pochádzajúce pravdepodobne z bičov. Nemôže ísť o nôž, pretože túto interpretáciu nedovoľuje konštrukcia predmetu. To, čo E. Cammenzind považuje za nôž v drevenej pošve, sú dve železné tyčinky obalené drevom a zopnuté na pevno dvoma bronzovými pásikmi. Ak by išlo o zatvárací nôž, tak by tieto objímky nedovolili jeho otvorenie, posledná je situovaná na konci a na pevno uzatvára celú rúčku. Ak by išlo o pošvu noža, tak by vnútri drevenej časti malo byť schované ostrie, ale železné pásiky či skôr hranolčeky ostrie nemajú, teda nemôžu byť nožom. Uvedené detaily opisu predmetu v Bíni chýbajú, možno E. Cammenzind tento predmet nemala k dispozícii, prípadne nemala možnosť spraviť rtg snímku. Ale aj makroskopický opis tohto predmetu nie je v recenzovanej práci úplný. Objekt HAI 7/95, v ktorom sa uvedená rúčka našla, obsahoval aj koráliky a fragment gombíka. V Borovciach s v hroboch s týmito predmetmi našla kostra ženy takisto s korálikmi a ďalšími predmetmi, typickými pre

výbavu ženských hrobov; druhý hrob bol detský. Z publikovaného opisu nálezu v Bíni dnes už ťažko určíme, či nemohlo ísť tiež o hrob, v ktorom sa kostra účinkom dekompozície rozpadla rovnako, ako to bolo v hrobe č. 21 v Borovciach.

V súvislosti s náhrdelníkmi možno vyzdvihnúť, že koráliky boli posudzované zrejme odborníkom, a preto určenie materiálu ako karneol by malo byť správne. Na druhej strane mi v publikácii chýba samotná analýza alebo aspoň odkaz na správu a pracovisko, v ktorom boli analýzy skla korálikov uskutočnené. Tvrdeniam, že ide o kobaltové sklo a odfarbovanie antimónom či farbenie železom sa potom dá ťažko veriť. S takto uvedenými údajmi sú tieto analýzy pre ďalšie spracovanie o pôvode skla či porovnanie s inými typmi nepoužiteľné. Vedecká práca by mala mať zverejnené aj vlastné analýzy alebo aspoň odkaz na výskumnú správu, ktorá tieto analýzy obsahuje s uvedením pracoviska a autora analýz.

K tvrdeniu, že sa takýto náhrdelník okrem Bíne vyskytol iba v siedmich hroboch na Slovensku (s. 76), ktoré je prevzaté z práce M. Hanuliaka (2004, 172) sa možno postaviť kriticky pre absenciu vecných faktov, ako je tvar a technologické poznatky skiel korálikov, bez ktorých sa podobnosť či dokonca analogičnosť náhrdelníkov v období včasného stredoveku ani na území Slovenska nedá určiť či porovnávať. Ako príklad môžem uviesť skutočnosť, že priečne členené koráliky poznáme navíjané, zhotovené ťahaním sklenej trubky a formovaním, z prejímaných skiel, s foliou, bez folie atď. Z ktorých sú zhotovené koráliky z hrobu PVIII 3/95 z Bíne? O zmene typov korálikov medzi koncom 9. a druhou tretinou 10. storočia sme prvýkrát písali v roku 1997 (*Staššiková/Plško 1997*), kde bolo podrobnejšie uvedené, o aké typy korálikov ide a to tak morfológicky ako technologicky, pričom boli vyobrazené na kombitabelle pre pohrebisko v Borovciach (*Staššiková/Plško 1997*, Taf. 21). M. Hanuliak neuvádza, na základe akých argumentov prišiel k tomu istému názoru ako ja. V jeho práci chýba potrebná analýza sklenených korálikov a ďalšie analýzy, ktoré by ho k tomuto názoru mohli viesť a moje práce necituje (*Hanuliak 2004*, s. 172). Nesprávne je aj tvrdenie, že melónové koráliky pochádzajú z východoeurópskych provincií (s. 76). Je zrejme, že E. Cammenzind sa odvoláva na názory autora, ktorého prácu považuje alebo jej bola odporúčaná ako pôvodná. Opäť by som, podobne ako pri keramike alebo iných nálezoch, odporúčala overiť si základné fakty v renomovaných prácach, napríklad v práci M. Dekownej (*Dekowna 1980, 1999*) ako v práci autora, ktorý sa sklám nevenuje.

Zaujímavý nález skleneného zliatku (s.77) s neúplnými nálezovými okolnosťami nemôže k výrobe skla v Bíni nič zásadného povedať, ako správne E. Cammenzind predpokladá.

Pri opise žarnovov (7.5.1, s.83) sú uvedené aj horniny, z ktorých boli zhotovené a to ryolit, andezit a kremeň (s.84). Opäť chýba odkaz na autora týchto určení. Ale odhliadnuc od toho možno s uznaním kvitovať, že E. Cammenzind si tieto analýzy zabezpečila a zverejnila. Isto to nebolo jednoduché. Z opisu a terminológie rotačného mlyna doplneného kresebnou rekonštrukciou je zrejme, že E. Cammenzind sa svedomito oboznámila s problematikou žarnovov a mlynov na zrno, nakoľko v Bíni sú tiež nálezy dielní na výrobu týchto predmetov a podrobnosti približujú život obyvateľstva lepšie, ako opisy len samotných predmetov. Kamenná surovina je v Bíni nedostatková. Na základe petrografického rozboru materiálu žarnovov ako pôvod ryolitu a andesitu je udávaná súvislosť so Štiavnickými vrchmi v okolí Žarnovice a Hliníka, kremeňa z oblasti Tribeča. Opäť chýba autor analýz a odkaz na správu z týchto analýz. V podstate až za poslednými podkapitolami sa dočítame, že petrografické analýzy a zrejme aj chemické robil Mgr. Gregor, PhD. Toto stručné poďakovanie však nenahrádza chýbajúce odkazy na výskumné správy o ktoré sa interpretácie hornín a ich pôvodu opierajú.

V záverečnej 8. Kapitole sa E. Cammenzind podarilo splniť úlohy, ktoré si vytýčila, teda prehľadne zobrazit rozloženie objektov, zaradiť ich do časových horizontov, vytvorit čo najkompletnejší obraz o rozsahu a intenzite osídlenia a bežnom živote ľudí sídlacích v centrálnej časti obce Bíňa v období včasného stredoveku (s. 105). Treba dodať, že práca je napísaná dobrým jazykom a svedomito. Historické fakty sú vhodným spôsobom prepojené s archeologickými situáciami v troch sumarizujúcich podkapitolách (8.1-4). Účelom tu kritizovaných nedostatkov bolo, aby sa v budúcnosti takéto práce iba skvalitňovali a čo najviac pribúdali.

LITERATÚRA

- Dekówna 1980* – M. Dekówna: Szkło w Europie wczesnośredniowiecznej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.
- Dekówna 1999* – M. Dekówna: Glass Beads. In: H. Zoll-Adamikowa/M. Dekówna/A. M. Nosek: The Early Mediaeval Hoard from Zawada Lanckorońska (Upper Vistula River). Warszawa 1999, 25-70.
- Hanuliak 2004* – M. Hanuliak: Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9. – 10. storočí na území Slovenska. Nitra 2004.
- Lukačka 1999* – J. Lukačka: Formovanie vyššej šľachty na Slovensku. Pam. a múzea 2. Románske pamiatky na Slovensku, Bratislava 1999, 14-18.

Staššiková-Štukovská/Plško 1997 – D. Staššiková-Štukovská /A. Plško: Typologische und technologische Aspekte der Perlen aus dem frühmittelalterlichen Gräberfeld in Borovce. In: Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposium in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994, Herausgegeben von Uta von Freeden und Alfred Wiczorek. Kolloquien zur vor- und Frühgeschichte. Band 1. Bonn 1997, 259-274, Taf. 21-24.

Steinhübel 2004 – J. Steinhübel: Nitrianske kniežatstvo. Bratislava 2004.

Danica Staššiková-Štukovská